

EŞİTLİK VE SAĞLIK

Onur HAMZAOĞLU*, Hakan TÜZÜN**

"Sağlıkta Eşitsizlikler", ilk kez Toplum ve Hekim Dergisi'nin 1998 yılı ikinci sayısının dosya başlığıydı. Konu, çoğunluğu toplum bilim alanından zengin bir yazar kadrosuyla ele alınmıştı. Bu sayımızda da aradan geçen sürenin yaşanmakta olan eşitsizliklerin durumunu ve toplumu nasıl etkilediğini görmek ve paylaşmak istedik. Dosya içeriğiyle ilgili tartışmalarımızı geliştirirken, toplumsal ilişkilerin incelendiği çalışmaların büyük bölümünde eşitsizlik ve eşitsizliklerin sonuçlarından söz edilirken, eşitlikten neredeyse söz edilmediğini fark ettik. Bu nedenle, dosya içeriğini hazırlarken ve dosya başlığını belirlerken, eşitliği öne çıkarmaya çalıştık. Ancak başarılı olduğumuzu söylemek güç.

Dosya başlığımızla ilgili kavramsal çerçeveyi çizerken yeniden yazımın yaklaşık 16 yıl önce yazılmış dosya editörü yazısıyla tekrara düşeceğini fark ettiğimizden, o dosyanın editörlüğünü yürüten Hamza Onuroğulları arkadaşımızın yazısından bir bölümü olduğu gibi paylaşmayı uygun bulduk.

"İnsan, yerkürede var olduktan sonra yaklaşık iki milyon - üç milyon yıl, yani son on beş bin - on bin yıla kadar yaşamadı, karşılaşmadı böyle bir kavramla. Önce doğaya bağımlı, özünde bir arada ancak herkes tek başına yaşadı. Ardından cinse, sonra fizyolojik temelde yaşa dayalı işbölümü gelişti. Birlikte avlayıp, birlikte tüketti. Tarımcı ve hayvancı üretim tarzı ile doğayı doğrudan üretim süreci ile dönüştürmeyi, doğa karşısında etkin olmayı başardı, artık ürünü yarattı. Bundan sonra doğrudan üretimde çalışmayanlarla, Kent'le, Devlet'le tanıştı. Zaman içinde doğrudan üretimde çalışmayanlar için, iradesi dışında çalışır oldu.

Esir düştü köle oldu, yoksullaştı köle oldu, birileri de onun sahipleri. Vücudunun, ürettiklerinin, "yaşam"ının "sahipleri" oldular, el koydular. İnsan köleci üretim tarzı ile tanıştı, bilgi birikimi hızla arttı, teknoloji hızla gelişti ancak kendisi, "insan" kaybetti.

Ardından feodal bey ile "tanıştı" serf oldu. Ardından burjuva ile "tanıştı" proleter oldu. Her seferinde artı ürün/değer üretimi arttı, toplumsal işbölümü gelişti ama sınıfla, sömürü ile birlikte. Özetle, insan eşitsizliği sınıflı toplumla; köleci, feodal, kapitalist üretim tarzı ile; sömürü ile birlikte tanıdı, yaşadı, yaşıyor ...

Modern eşitlik (herkes için eşit hukuk, yurttaş eşitliği) düşüncesi burjuvazinin kapitalist üretim ilişkileri içinde yarattığı koşullardan doğmuştur. Çünkü kapitalizmin var olabilmesi, eşit bir hukuk temeli üzerinde değişim yapan burjuva ve "özgür emekçi"nin var olmasını gerektirir. Bu nedenle eşit hak, temelde burjuva hukukunun kendisidir.

Burjuvazinin varlık nedeni ile çatıştığı içindir ki kapitalizmin kendisi proleteryanın talebi olan eşitliğin (toplumsal, ekonomik) sağlanması için engeldir. Hakkaniyet (equity), en uç noktada paylaşım eşitliğini sağlayabilir. Sınıfsızlık hedefi yoktur. Bu içeriği görülerek, burjuvazinin proleteryanın önüne koyduğu, eşitliğin ikamesi bir kavram olduğu fark edilmelidir.

Ekonomik ve toplumsal eşitliğin temel koşulu ise sömürünün olmamasıdır, sınıfsız bir toplumdur. Bu iki etkenin (ki birbirlerini ürettikleri düşünüldüğünde sonuçta sınıftan) ortadan kalktığı bir toplumsal üretim tarzı içinde ancak eşitlik var olabilir."

Sizlerin de kabul edeceği gibi eşitliği sağlık alanına daraltmış olsak bile, dosyamızda yer alan konu başlıkları da sağlık alanının ancak sınırlı bir bölümüne karşılık geliyor. Bu eksikliğimizin farkındayız. Bununla birlikte, dosyamızın planlama aşamasında belirlediğimiz yazı içeriklerinin hemen tümüne ulaşabildik. Planladıklarımız arasında tek eksiğimiz 'eşitlikçi bir toplum için nasıl bir toplumsal mücadele' başlığı. Bunun da hepimiz için ortak bir çalışma konusu olmasını öneriyor ve yakın zamanda gerçekleştirilmeyi murat ediyoruz.

Dosya Şenel'in "Toplum Biçimleri Boyunca Eşitlik-Eşitsizlik Kavgası" başlıklı yazısıyla açılıyor. Şenel insanlık tarihinin çok uzun bir kısmının "ilkel komunal eşitlikçi topluluklar" ile geçirildiğini vurgulayıp, tarım toplumuna geçişle birlikte sınıflı toplumsal yapıların temellerinin görüldüğünü belirterek; değişen toplum biçimlerine koşut olarak insanların eşitliği ve eşitsizliğiyle ilgili tartışmaları özetliyor. Hamzaoğlu "Eşitlik Hakkaniyet Hak" başlıklı yazısında bu kavramların sınıflı toplumlarla birlikte insanlığa mal olduğunu vurgulayarak, "hakkaniyetin bölüşümün adaletli olması ile sınırlı olduğu bu nedenle de eşitliğin yerine kullanılmasının doğru olmadığını" tespit ediyor. Bu iki yazının yol göstericiliği ile dosyanın

*Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD.

** Dr., Halk sağlığı uzmanı

serim bölümü tamamlanmış oluyor. Takip eden yazılarda sağlık eşitsizlikleri ile ilgili olgular dünya ve Türkiye başlıkları üzerinden ortaya konuyor. Dünyada kadın sağlığı eşitsizliklerini Saraçoğlu'nun, Türkiye'de kadın sağlığı eşitsizliklerini Özvarış'ın yazılarından izliyoruz. Dünyada çocuk sağlığı eşitsizliklerini Aydın'ın, Türkiye'de çocuk sağlığı eşitsizliklerini ise Akgün'ün yazılarından okuyoruz. Bakar "Yirminci Yüzyılın Ütopyası: Herkes İçin Reform! Herkes İçin Eşit(siz)lik" başlıklı yazısında çeyrek yüz yıldır yaşanmaya devam eden sağlık reformlarının kendilerini sağlık eşitsizliklerini giderme amacı ile gerekçelendirmelerine karşın, göstergelerin iyileştiğini gösteren illüzyonların aldaticılığının arkasında yer alanları, reformların eşitsizlikleri azaltmada başarılı olamadıklarını göstererek deşifre ediyor. Dosya yazıları Toplum ve Hekim'in bir sonraki sayısında yer alacak Ergin'in ve Tüzün'ün yazıları ile devam edecek. Bu yazılarda Türkiye'de yapılmış topluma dayalı çalışma sonuçları üzerinden sağlıkta eşitsizlik olguları

ortaya konmuş olacak. Ergin'in makalesinde obezitenin refah grupları, bölgeler, cinsiyetlere göre dağılımı üzerinden sağlık eşitsizlikleri aktarılacak. Tüzün'ün makalesinde algılanan sağlığın gelir grupları ve sosyal sınıfa göre değişimi ele alınacak.

Hegel'den bu yana biliyoruz ki "*Kavramlar, insanın düşünce ve hayal gücü özgürlüğüyle var olamazlar. Doğada et ve kana sahiptirler.insanın kavramlarında doğa orijinal ve diyalektik biçimde yansır*"¹. Toplum ve Hekim bu dosyada, "sağlıkta eşitlik" kavramının sermayedarlar ve dostlarınca tahrif edilmesine karşı, örgütünün yarın da bu kavramın "*eti ve kanı*" olmaya devam etmesine katkı için, daha önce kazılmış kimi mevzileri berkitmeyi amaçlıyor.

Dipnot

1. Hegel'in "Felsefe Tarihi Dersleri"nden aktaran Hançerlioğlu O. Felsefe Sözlüğü Remzi Kitabevi 13. Basım. 2002.